

dialect beschouwd. Wie een onzuivere taal sprak, zo was het idee, kon ook niet zuiver denken. Evenals andere dialecten en streektaalen, zoals het Fries en Zeeuws, diende het Jiddisch plaats te maken voor de nieuwe standaardtaal: het Nederlands. Hebreeuws was wel toegestaan als eerbiedwaardige klassieke taal, maar dat was vooral de taal van de liturgie en geen spreektaal die het Nederlands zou kunnen bedreigen.¹²

Het onderwijs als instrument voor het kweken van nationaal burgerschap stelde uiteraard eisen aan de onderwijzers. Het merendeel was, zoals we al zagen, afkomstig uit de Duitse en Poolse gebieden, gebruikte als voertaal Jiddisch en was derhalve een sta-in-de-weg voor het integratiebeleid. Deze buitenlandse godsdienstonderwijzers dienden plaats te maken voor eigen kweek, Nederlands-joodse mannen die taal en land goed kenden en de jongere generatie liefde voor Vaderland en Koning bij konden brengen. Tot dusver waren onderwijzers vooral in de praktijk opgeleid: ze oefenden bij een andere godsdienstonderwijzer en groeiden zo door tot zelfstandig onderwijzer. Er kwam geen vorm van examinering aan te pas. Om hier verandering in aan te brengen werden in 1817 vier rangen ingevoerd – hetzelfde systeem dat ook in het Nederlandse onderwijs werd gebruikt. De eerste rang, de laagste, hield in dat een leraar Nederlands, Hebreeuws en de gebeden goed beheerste; de tweede rang voegde daar de vaardigheid om de Hebreeuwse Bijbel te vertalen en uit te leggen aan toe, plus godsdienstleer; voor de derde rang kwam daar nog kennis van de Misjna bij. De vierde en hoogste rang, ten slotte, vroeg grammaticale kennis van het Hebreeuws en de nodige pedagogische vaardigheden van een kandidaat, maar stelde vooral ook als eis dat de persoon moest beschikken over ‘beschaaft kennis, gezond oordeel en goeden smaak’. Alle onderwijzers dienden zich bij hun ressortale Schoolcommissie te vervoegen om examen te doen en een van de rangen te behalen.¹³

Door middel van deze disciplinering van de beroepsgroep van de joodse godsdienstonderwijzers probeerde de Hoofdcommissie te werken aan de randvoorwaarden om tot goed en effectief godsdienstonderwijs te komen. Men realiseerde zich volop dat scholen niet van de ene op de andere dag konden overschakelen op Nederlands, dat buitenlandse onderwijzers niet zomaar konden verdwijnen. Daarom werd in de eerste decennia van de negentiende eeuw hard gewerkt aan de randvoorwaarden. Naast de disciplinering van de onderwijzersstand was als tweede beleidsdoel geformuleerd dat er voldoende Nederlandstalig joods onderwijsmateriaal moest komen. De meest succesvolle onderwijzers, zoals Samuël Israël Mulder en Israël Waterman, waren uiterst productief in het vervaardigen van allerlei lesboekjes voor de joodse scholen.¹⁴

Een belangrijk keerpunt vormde het jaar 1836. De Hoofdcom-

¹² Cf. Bart Wallet, “‘End of the Jargon-Scandal’. The Decline and Fall of Yiddish in the Netherlands (1796-1886)”, *Jewish History* 20 (2006) 3-4, 333-348.

¹³ *Verordeningen voor het Israëlitisch Kerkgenootschap, binnen het Koninkrijk der Nederlanden* I: 1814-1821 ('s-Gravenhage 1822) besluit no. XIV van 10 mei 1817; besluit No. XIX van 27 december 1817.

¹⁴ Zie daartoe het mooie overzicht in: Cees Houtman, ‘Naar protestants voorbeeld. Leerstof over de bijbelse geschiedenis uit het tijdperk van de joodse emancipatie’, *Kerk en Theologie* 64 (2013) 162-183.